

δικαστήρια μπορούσαν για αγνοήσουν την απόφαση του Α.Ε.Δ. ως προς το κεφάλαιο της χρονικής ισχύος; Θα διασπούσαν τη συγκέντρωση του ελέγχου της συνταγματικότητας που έχει επέλθει κατά το άρθρ. 100 § 1 ε' Σ. Κατά την ίδια νομική λογική, λοιπόν, που τα κοινά δικαστήρια δεν μπορούν μετά την απόφαση του Α.Ε.Δ. να διατυπώσουν άλλη άποψη ως προς την αντισυνταγματικότητα της κριθείσας διάταξης, δεν μπορούν και να μετακινήσουν κατ' ουσίαν το χρονικό σημείο της κήρυξης της αντισυνταγματικότητας.

Τα πράγματα θα ήταν διαφορετικά ίσως, αν το Α.Ε.Δ. είχε τη δυνατότητα να κηρύξει διάταξη αντισυνταγματική από μεταγενέστερο της απόφασης χρόνο - όπως καταρχήν φαίνεται για επιτρέπει το άρθρ. 100 § 4 Σ., αλλά αποκλείει το άρθρ. 51 § 4 γ. 345/76²⁸. Στην περίπτωση αυτή τα κοινά δικα-

στήρια δεν θα είχαν υποχρέωση αναβολής γιατί η απόφαση του Α.Ε.Δ. θα είχε εκδοθεί δεν θα είχαν δε μάλλον ούτε υποχρέωση συμμόρφωσης ως προς τον χρόνο κήρυξης της αντισυνταγματικότητας, γιατί μετά την απόφαση του Α.Ε.Δ. και μέχρι την έναρξη της ουσιαστικής ισχύος της θα ασκούσαν τον δικό τους παρεμπίπτοντα έλεγχο κατά το άρθρ. 93 § 4 Σ.

Αξίζει, λοιπόν, για εντοπίσουμε το πρόβλημα αυτό, που σήμουρα θα απασχολήσει τη νομολογία.

VI. ΤΕΛΙΚΗ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ

Πλούσια σε νομικά ζητήματα είναι η πρώτη απόφαση του Α.Ε.Δ. με την οποία κηρύσσεται διάταξη νόμου αντισυνταγματική και καθίσταται ανίσχυρη. Τα προβλήματα που θέτει η απόφαση είναι ευθέως ανάλογα με τη νομική της βαρύτητα. Πρέπει επομένως να καταστούν πεδίο θεωρητικής επεξεργασίας, γιατί ίσως για μην είναι τόσο οριακά δύο καταρχήν φαίνονται.

lagen, σε: Bundesverfassungsgericht und Grundgesetz I, 1976, σελ. 519 επ., W. Rupp v. Brönnec, Darf das Bundesverfassungsgericht den Gesetzgeber appellieren?, σε: Festschrift für G. Müller, 1970, σελ. 355 επ. Ακόμη, J.-C. Bégin, Le contrôle de la Constitutionnalité des lois en République Fédérale d'Allemagne, 1982, σελ. 232 επ., 266 επ.

ΟΙ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ

Nέστορα Κουράκη

1. Μετά τον τελευταίο παγκόσμιο πόλεμο και ιδίως από την εποχή της δεκαετίας του '60, ορισμένες κοινωνικές εξελίξεις, όπως τα γεγονότα του Μαΐου 1968 και το γενικότερο κύμα αμφισθητήσεως που επικράτησε έκτοτε, έφεραν στο προσκήνιο γένες, «ανορθόδοξες» κοινωνιολογικές θεωρίες (χυρίως τη θεωρία των συγκρούσεων στη θέση της παραδοσιακής «λειτουργιστικής» θεωρίας) και ευνόησαν στην εγκληματολογία τάσεις για μια καινούργια θεώρηση των συγαφών προβλημάτων. Οι τάσεις αυτές αποκρυπταλλώθηκαν βαθμιαία στη λεγόμενη θεωρία της κοινωνικής αντιδράσεως, ή, όπως θα την ονομάζαμε διαφορετικά, «γεωτεριστική» εγκληματολογία (new Criminology, radical Criminology, social reaction approach), σε αντιδιαστολή με την «παραδοσιακή».

Οι βασικές θέσεις της γεωτεριστικής εγκληματολογίας αποτέλεσαν αυτικείμενο μελέτης και στην ελληνική βιβλιογραφία ήδη από το 1979¹. Στις αγα-

1. Βλ. ιδίως Ηλ. Δασκαλάκη, Η απονομή της ποινικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα, εφημ. «Το Βήμα» της 12.8.1979, σελ. 7 και ήδη του ίδιου, Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντιδράσης, Αθήνα-Κομοτηνή (Α. Ν. Σάκκουλας) 1985. Λ. Θανοπούλου-Σιγάλα, Εγκληματολογία: μια επιστήμη για επανεξέταση, στην «Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών», τεύχ. 36-37, 1979, 300-316. Α. Γιωτόπουλος-Μαργκιόπουλος, Παραδόσεις Εγκληματολογίας, τ. α', Αθήνα (Αρού Σάκκουλας) 1979, 187 επ. και ήδη της ίδιας, Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας, Μέρος α', Αθήνα (Νομική Βιβλιοθήκη) 1984, 45 επ. Σ. Αλεξιάδη, Εγκληματολογία, τ. 1, Θεσσαλονίκη (Αρού Σάκκουλας) 1980, 133 επ. Λ. Μαργαρίτη / N. Παρασκευοπούλου, Θεωρία της ποινής, Θεσσαλονίκη (Αρού Σάκκουλας) 1984, 36 επ. Κ. Δ. Σπινέλη, Εγκληματολογία: Σύγχρονες και παλαιότερες κατεύθυνσεις, τ. α',

πτύξεις που ακολουθούν θα επιχειρηθεί επομένως όχι η εκ γέου αγάλυση των κατευθύνσεων αυτών, αλλ' απλώς η σύντομη παρουσίασή τους, στο μέτρο που αυτό απαιτείται για την αυτιπαράθεσή τους με τις θέσεις της παραδοσιακής εγκληματολογίας και για την περαιτέρω κριτική αξιολόγησή τους².

Τι το καίνουργιο λοιπόν προσφέρει η νέα αυτή θεώρηση; Μόλονότι μεταξύ των υποστηρικτών της (H. Becker, E. Lemert, E. Goffman, K. Erikson, J. Kitsuse, R. Ounney, E. M. Schur, F. Sack, Ph. Robert κ.ά.)³, διατυπώνονται ποικίλες ειδικότερες υποθέσεις, η κεντρική κατεύθυνση είναι κοινή: Οι ρίζες της εγκληματικής συμπεριφοράς θα πρέπει κατ' αρχήν ν' αναζητηθούν όχι στον εγκληματικό, αλλά στην ίδια την κοινωνία, στις εγκληματογόνες δομές της και στον τρόπο με τον οποίο αυτή αντιδρά και χαρακτηρίζει ένα άτομο ως αφύσικο ή εγκληματικό, προδικάζοντας έτσι την παραπέρα εξέλιξή του. Δεν εγδιαφέρει λοιπόν η μετάβαση στην εγκληματική πράξη (passage à l'acte), αλλ' η κοι-

νωγική αντίδραση σ' αυτήν (réaction sociale). Και δεν είναι κανείς εγκληματίας, κατά την άποψη αυτή, διότι τελεί μια αξιόποιη πράξη, αλλά διότι η πράξη αυτή θεωρείται από μια άρχουσα κοινωνική ομάδα ως εγκληματική. Στην ουσία, οι «εγκληματογόνοι παράγοντες» (π.χ. διαλυμένη οικογένεια, χαμηλή κοινωνικοοικονομική θέση) δεν είναι παρά κριτήρια για την τυποποίηση και την επιλογή ορισμένων ατόμων ως εγκληματικών έναντι άλλων, που τελούν επίσης αξιόποιες πράξεις, αλλά δεν δίγουν την εντύπωση εγκληματιών και δεν επισύρουν επομένως εναγότεον τους την ποινική δίωξη (ιδίως όσοι διαπράττουν οικονομικά εγκλήματα). Η τυποποίηση αυτή παρατηρείται δε, όχι μόνο ανεπίσημα στους κόλπους της κοινωνίας, που αντιδρά σε κάθε τι «μη κανονικό», αλλά και επίσημα, κατά τα στάδια της θεσπίσεως και της εφαρμογής των ποινικών νόμων από τα αρμόδια προς τούτο όργανα (νομοθέτης, αστυνομία, εισαγγελικές - δικαστικές - σωφρογιστικές αρχές). Ο τρόπος ασκήσεως των καθηκόντων τους, μέσω των αποφάσεων που λαμβάνουν διαδοχικά, θεωρείται έτσι ότι αποτελεί το πιο σημαντικό αντικείμενο μελέτης για την εγκληματολογία, περισσότερο και από την ίδια την πράξη που διώχεται εκ μέρους τους ως έγκλημα.

2. Από την κεντρική αυτή κατεύθυνση απορρέουν άμεσα τα θεμέλια, οι τομείς του εγδιαφέροντος, η μεθοδολογία και οι σκοποί της γεωτεριστικής εγκληματολογίας σε αντιδιαστολή με την παραδοσιακή.

Και πρώτα τα θεμέλια: Εγώ στην παραδοσιακή εγκληματολογία λαμβάνεται ως δεδομένο ότι το έγκλημα είναι μια αισθητή προσβολή των βασικών αξιών της ομάδας και ότι οι ποινικές κυρώσεις αποτελούν τη φυσιολογική αντίδραση της ομάδας απέναντι στον προσβολέα των αξιών της και των κοινών της συμφερόντων (Durkheim), για τη γεωτεριστική εγκληματολογία οι κανόνες του ποινικού δικαίου αποτελούν απλώς την έκφραση υπεροχής μιας ορισμένης κοινωνικής ομάδας (π.χ. τάξεως) ή ομάδων ατόμων επάνω σε άλλες, περιέχουν δηλ. ένα στοιχείο αυθαιρεσίας και αποδιλέπουν πρωτίστως στη διασφάλιση των συμφερόντων αυτής της ομάδας ή, κατ' επέκταση, στην προστασία και συντήρηση του υπάρχοντος κοινωνικού συστήματος από τους αιμορραγητές του (επίδραση από συγκριτικές θεωρίες).

Αγάλογη αυτιπαράθεση των δύο κατευθύνσεων παρατηρείται και στις υπόλοιπες πτυχές της προβληματικής:

Ως προς τους τομείς του εγδιαφέροντος, η παραδοσιακή εγκληματολογία έχει

Αθήνα-Κομοτηνή (Α. Ν. Σάκκουλας) 1985, 22 επ. I: Φαρσεδάκη, Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων, Αθήνα (Νομική Βιβλιοθήκη) 1985, 119 επ. Γ. Πανούση, Οι κοινωνικές σχέσεις ως αναγκαίοι δρόις της εγκληματογένεσης, Αθήνα-Κομοτηνή (Α. Ν. Σάκκουλας) 1985, 179 επ.

2. Για όσα ακολουθούν βλ. ιδίως: I. Taylor / P. Walton / J. Young, *The new criminology: for a social theory of deviance*, London-Boston (Routledge and Kegan Paul) 1973· P. h. Robert, *La sociologie entre une criminologie de passage à l'acte et une criminologie de réaction sociale*, στην *Année Sociologique* 1973, 441-504· W. J. Chambliss, *Functional and Conflict Theories of Crime*, στο *Module 17* (1974) 1-23 και του ιδίου, *The political economy of crime: a comparative study of Nigeria and the USA*, στο συλλογικό έργο των I. Taylor / P. Walton / J. Young, *Critical criminology*, London-Boston (Routledge and Kegan Paul) 1975, 167-179· C. Debust, *La mise en cause de la psychologie criminelle et de son objet*, στην *Revue de Droit pénal et de Criminologie* 55 (1974-1975) 845-870· K. L. Sessar, *Moderne Tendenzen in der deutschen Kriminologie*, στην *Österreichische Juristen-Zeitung* 30 (1975) 59-65· F. Sack, *Probleme der Kriminalsoziologie*, στο συλλογικό έργο R. König (Hrsg.), *Handbuch der empirischen Sozialforschung*, τ. 12, Stuttgart (F. Enke) 1978² (1969¹), 192-492.

3. Μια επιλογή από τα σημαντικότερα κείμενα υποστηρικτών αυτής της νέας θεωρήσεως υπάρχει π.χ. στα συλλογικά έργα που έχουν εκδώσει οι: R. S. Denisoff / C. H. Mc Gahy, *Deviance, Conflict and Criminality*, Chicago-New York-San Francisco-London (Rand McNally) 1973· E. Rubington / M. S. Weinberg, *Deviance: The Interactionist Perspective*, New York (Mac Millan) 1978³ (1968¹)· K. L. Lunderssen / F. Sack, *Seminar: Abweichendes Verhalten*, I: *Die selektiven Normen der Gesellschaft*, Frankfurt a.M. (Suhrkamp stw 84), 1974. Για τις επί μέρους διαφορές στις πάσεις της νέας θεωρήσεως πρβλ. M. Spector / G. Casadamo on t, *Profils épistémologiques en Criminologie comparée*, στην *Déviance et Société* 2 (1978) 349-364 και I. Φαρσεδάκη, *Αναχρονική, δικαιώματα του ανθρώπου και εγκληματογένεση*, Αθήνα (Νομική Βιβλιοθήκη) 1984, 16 επ.

ως κύριο άξονα τη διαιμόρφωση μιας τυπολογίας εγκληματιών (κατά τι διαφέρουν αυτοί από τους μη εγκληματίες;) και τη διάγνωση μιας αιτιολογίας του εγκλήματος (πότε και γιατί ο εγκληματίας παρουσιάζει έλλειψη «κοινωνικοποιήσεως» και παραδίδει τους ποινικούς γόρμους;). Αντίστοιχα, η μεθοδολογία της εντοπίζεται σε μελέτη των επίσημων εγκληματολογικών στατιστικών και σε συγκριτική εξέταση ομάδων εγκληματιών προς ομοιογενείς ομάδες μη εγκληματιών (π.χ. έρευνες των S. και E. Glueck), ώστε να επισημανθούν οι διαφορές μεταξύ τους και για αναλυθούν οι εγκληματογόνοι παράγοντες. Η εξέταση στηρίζεται έτσι σ' ένα μανιχαϊκό διαχωρισμό ανάμεσα σε εγκληματίες και «γομιμόφρονες» πολίτες, ο δε εγκληματίας θεωρείται είτε ως άτομο παθολογικό, διαφορετικό από τα άλλα (Lombroso), είτε ως άτομο που βρίσκεται, λόγω της «εγκληματικής» του προσωπικότητας, στα δρια του παθολογικού (Pinatel). Η μανιχαϊκή αυτή αντίληψη υποκρύπτεται, κατά βάση, σε όλες τις παραδοσιακές εγκληματολογικές θεωρίες. Είτε γίνεται λόγος για βιολογικές εγκληματογόνες ιδιομορφίες, είτε για φυχικές προδιαθέσεις στο έγκλημα, είτε τέλος για κοινωνικές συνθήκες πρόσφορες στην τέλεση (π.χ. Cloward/Ohlin, Sutherland, Reckless), οι παράγοντες που σχετίζονται με το πρόβλημα της αιτιολογίας του εγκλήματος και τη διερεύνησή της έχουν πάντοτε ως επίκεντρο τον εγκληματία και την ιδιομορφία των (έμφυτων ή επίκτητων) ιδιοτήτων του. Τέλος, παράλληλοι είναι οι σκοποί της παραδοσιακής εγκληματολογίας: Παραδοχή, κατ' αρχήν, του κύρους και της ορθότητας των διατάξεων του θετικού ποινικού δικαίου και τη διερεύνησή της έχουν πάντοτε ως επίκεντρο τον εγκληματία και την ιδιομορφία των (έμφυτων ή επίκτητων) ιδιοτήτων του.

Τέλος, παράλληλοι είναι οι σκοποί της παραδοσιακής εγκληματολογίας: Παραδοχή, κατ' αρχήν, του κύρους και της ορθότητας των διατάξεων του θετικού ποινικού δικαίου και τη διερεύνησή της έχουν πάντοτε ως επίκεντρο τον εγκληματία και την ιδιομορφία των (έμφυτων ή επίκτητων) ιδιοτήτων του. Τέλος, παράλληλοι είναι οι σκοποί της παραδοσιακής εγκληματολογίας: Παραδοχή, κατ' αρχήν, του κύρους και της ορθότητας των διατάξεων του θετικού ποινικού δικαίου και τη διερεύνησή της έχουν πάντοτε ως επίκεντρο τον εγκληματία και την ιδιομορφία των (έμφυτων ή επίκτητων) ιδιοτήτων του.

3. Αν τιθετα, στη γεωτεριστική εγκληματολογία οι τομείς του εγδιαφέροντος ανάγονται στις ίδιες τις δομές του συστήματος: Ερευνώνται δηλ. αφ' ενός οι προϋποθέσεις και τα κριτήρια ποινικοποιήσεως/εγκληματοποιήσεως μιας συμπεριφοράς (ποιοι παράγοντες συγτελούν στη λήψη των ποινικοποιητικών αποφάσεων; γιατί ορισμένες μορφές προβληματικής συμπεριφοράς αντιμετωπίζονται με ποινικές κυρώσεις και άλλες όχι;) και αφ' ετέρου οι παράγοντες που καθορίζουν τον τρόπο και τα τυχόν διαφορίζοντα κριτήρια εφαρμογής των ποινικών διατάξεων από τα αρμόδια δργανα (γιατί χαρακτηρίζονται ως «αποκλίνοντα»/«εγκληματικά» ορι-

σμένα άτομα και όχι άλλα; ποιοι παράγοντες επιδρούν στην τυχόν «επιλεκτική» εφαρμογή του νόμου; πόσο πολύ προδικάζεται η περαιτέρω εγκληματική πορεία ενός ατόμου από τον κοινωνικό στιγματισμό του ως αφύσικου ή εγκληματικού; — Θεωρία της επικέτας⁴ και γενικότερα: ποιες διεργασίες συγτελούνται κατά την πορεία αυτή μεταξύ «στιγματιζόμενου» ατόμου και τρόπων κοινωνικού ελέγχου; — Θεωρία της αλληλεπιδράσεως). Επίσης διαφέρει και η μεθοδολογία στην έρευνα. Η χρησιμοποίηση εγκληματολογικών στατιστικών κρίνεται απρόσφορη, διότι η εικόνα της πραγματικής εγκληματικότητας αλλοιώνεται ενδιαιμέσως από τον τρόπο «επιλεκτικής» ασκήσεως του κοινωνικού ελέγχου. Άλλα και η σύγκριση μεταξύ εγκληματιών και «γομιμοφρόνων» πολιτών αντιμετωπίζεται με περίσκεψη πρώτου λόγω της μη αντιπροσωπευτικότητας αυτών των εγκληματιών σε σχέση προς το σύνολο των αξιόποινων δραστών και δεύτερον λόγω της ρευστότητας των ορίων μεταξύ εγκληματικής και νομοταγούς ή απλώς αποκλίνουσας συμπεριφοράς. Συνεπώς η έρευνα στη γεωτεριστική εγκληματολογία περιορίζεται στην ανάλυση των ιστορικά προσδιορισμένων δομών και κέντρων εξουσίας μιας κοινωνίας, στη διερεύνηση του ποσοστού εγκλημάτων «κοινής αποδοχής» μεταξύ των πολιτών (χωρίς δικαίωμα να λαμβάνεται συνήθως υπόψη από τους ερευνητές αυτούς το ενδεχόμενο μιας συμφωνίας επί των εγκλημάτων στο σύνολό τους ως αντιστάθμισμα για τη διατήρηση ποινικών διατάξεων που ενυούν ιδιαίτερα τις επί μέρους κοινωνικές ομάδες - π.χ. διατάξεις περί ασφαλείας των εργοστασίων για την εργατική τάξη)⁴, στην εξέταση των μηχανισμών ποινικοποιήσεως/εγκληματοποιήσεως και «αγακατασκευής» του αρχικού εγκληματικού γεγονότος από τα αρμόδια διωκτικά δργανα (διερεύνηση της λανθάνουσας εγκληματικότητας και του τυχόν «επιλεκτικού» τρόπου εφαρμογής των ποινικών ρυθμίσεων) καθώς και στην παρακολούθηση της μετέπειτα εξελίξεως των ατόμων που διώκονται ποινικά. Προς την ίδια κατεύθυνση τείνουν και οι σκοποί της γεωτεριστικής εγκληματολογίας: Απαγκίστρωση της εγκληματολογίας από τη νομική έννοια του εγκλήματος και των διατάξεων του θετικού ποινικού δικαίου, θέσπιση ουσιαστικών - αντικειμενικών κριτηρίων για τις μορφές προβληματικής συμπεριφοράς που πρέπει για κηρύσσονται αξιόποινες και για διώκονται σαν τέτοιες, εξανθρωπισμός και ριζική

4. Στο μεθοδολογικό αυτό απόπειρα υποπέπτει π.χ. η έρευνα των J. - C. Weinberger / P. Jakubowicz / P. Robert, Société et gravité des infractions, στη Revue de Science criminelle 1976.915-930.

απεγκληματοποίηση του ποινικού δικαίου, έλεγχος των καταχρήσεων του ποινικού μηχανισμού.

4. Οι διαφορές μεταξύ παραδοσιακής και γεωτεριστικής εγκληματολογίας, όπως παρουσιάσθηκαν σχηματοποιημένα πιο πάνω, εμφαγίζονται εκ πρώτης όψεως αγεφύρωτες. Πιστεύω ωστόσο ότι πίσω από αυτή την απόλυτη σχηματοποίηση των δύο εγκληματολογικών κατευθύνσεων θα μπορούσαν ν' αγαπηθείσυν σ' αυτές και πολλά κοινά σημεία επαφής, (αφού άλλωστε πρόκειται για δύο θεωρήσεις ενός και του αυτού αντικειμένου, δηλ. του εγκληματικού φαιγομένου) και ότι θα ήταν έτοι γοητό και χρήσιμο να επιτευχθεί μια διαλεκτική εναρμόνιση των μεταξύ τους αντιθέσεων, μία συνισταμένη των θετικών τους στοιχείων προς την κατεύθυνση μιας «συνθετικής» εγκληματολογίας⁵. Είναι πράγματι φανερό, και έχει επισημανθεί από πολλές πλευρές, ότι οι σύγχρονες πλουραλιστικές κοινωνίες της Δύσεως ούτε τη συνοχή μιας αρχέγονης μονολιθικής κοινωνίας με καθολικά αποδεκτούς κανόνες (consensus) έχουν, αλλ' ούτε και αλληλοσπαρασόμενες κοινωνίες καταδυναστεύονται και καταδυγαστεύονται, με ταξιά προσδιορισμένους ποινικούς κανόνες, αποτελούν (dissentus). Οι σύγχρονες βιομηχανικές κοινωνίες είναι μάλλον χωρισμένες σε πληθώρα μικρών αλληλοσυγκρουομένων ομάδων (οικονομικών, θρησκευτικών, πολιτιστικών, πολιτικών) με ξεχωριστά συμφέροντα η κάθε μία, αλλά στις οποίες οι σχέσεις υπεροχής και υποταγής των ατόμων που αγήκουν σ' αυτές είναι εναλλασσόμενες και συνεχώς μεταβαλλόμενες (Dahrendorf)⁶. Κάποιος που ανήκει στη μια ομάδα μπρέφει σήμερα ή αύριο ν' ανήκει παράλληλα (και) σε άλλη με αντίθετες επιδιώξεις. Κοινός παρονομαστής όλων αυτών των συγκρουομένων τάσεων είναι ο ποινικός γνόμος, που μέσα στα πλαίσια μιας κοινωνικής ισορροπίας διασφαλίζει τα συμφέροντα όχι μόνον εκείνων που βρίσκονται στην εξουσία ή την ασκούν, αλλά και των υπόλοιπων κοινωνικών ομάδων. Ποινικές διατάξεις όπως αυτές για την εργατική νομοθεσία, τη ρύπανση του περιβάλλοντος ή γενικότερα για την οικονομική εγκληματικότητα - στο μέτρο που αυτές υπάρχουν⁷ - αποκαλύπτουν ακριβώς αυτήν την εξισορ-

ροπητική λειτουργία του ποινικού δικαίου, ως απόρροια κάποιου σιωπηρά θεσπισμένου κοινωνικού συμβολαίου, βασισμένου σ' ένα πυρήνα κοινά αποδεκτών κοινωνικοθικών αξιών (π.χ. αυτών που διασφαλίζονται από ένα δημοκρατικό Σύνταγμα).

Μπορεί λοιπόν πράγματι στις σύγχρονες βιομηχανικές κοινωνίες να μην υπάρχει μονολιθική συγαίνεση για τις προστατευτές κοινωνικές αξιες, υπάρχει όμως πλουραλική συναίνεση σε σημεία της αμοιβαίριτης στη διαδικασία αποδοχής αυτών των αξιών (Gouldner)⁸.

Αλλ' εάν με τις σκέψεις αυτές αγαπτέπεται το παραπλανητικό δίλημμα συγαίνεση vs. έλλειψη συναίνεσεως, που αποτελεί αντίστοιχα και τον πυρήνα της (επιφανειακής) διαφοράς μεταξύ παραδοσιακής - γεωτεριστικής εγκληματολογίας, τότε και οι υπόλοιπες διαφορές των δύο αυτών εγκληματολογικών κατευθύνσεων δεν είναι πλέον αγεφύρωτες: Οι ποινικοί ορισμοί δεν εξυπηρετούν απαραίτητα τα συμφέροντα μιας άρχουσας τάξεως, ούτε εφαρμόζονται από τα αριθμούσια όργανα κάτω από ανάλογο «επιλεκτικό» πρόσμα, ώστε να ευγοούνται κατηγορίες εγκλημάτων και εγκληματιών έγαντι άλλων. Υπάρχει ίσως μια διαφορίζουσα εφαρμογή του νόμου σύμφωνα με κάποια «εσωτερική ιδεολογία» των οργάνων που τον εφαρμόζουν, κριτήριο δύμως αυτών των διαφοροποιήσεων, δημοσιεύονται απέδειξαν εμπειρικές έρευνες, είναι όχι η in abstracto θέση του δράστη σε μια ορισμένη (ανώτερη) κοινωνικοοικονομική κατηγορία ή τάξη, αλλ' η in concreto συμβολή (ή μη) του δράστη στην ενίσχυση των σταθεροποιητικών - εξισορροπητικών παραγόντων της κοινωνικής ζωής (π.χ. κοινωνική προσαρμοστικότητα, τακτική εργασία και εισόδημα, ηθική ακεραιότητα, οικογενειακή ευρυθμία)⁹. Επίσης οι τομείς

νομικό ποινικό δίκαιο. Εισαγωγικές παρατηρήσεις» στο συλλογικό έργο που έχει εκδώσει ο Τομέας Ποινικών Επιστημών Νομικού Τμήματος του Πλανετοποιημένου Αθηνών με τίτλο «Επλογή Ειδικών Ποινικών Νόμων. Σύντομες ερμηνευτικές παρατηρήσεις», Αθήνα-Κομοτηνή (Α. Ν. Σάκκουλας) 1985, 52-74.

8. Βλ. ιδίως A. W. Gouldner, The Norm of Reciprocity: A Preliminary Statement στην American Sociological Review 25 (1960) 161-178. Πρβλ. επίσης J. Siegrist, Das Consensus-Modell. Studien zur Interaktionstheorie und zur kognitiven Sozialisation, Stuttgart (F. Enke) 1970, 55 και τις εκεί βιβλιογρ. παραπομές. D. Binnis, Beyond the Sociology of Conflict, London (Mac Millan) 1977, 194 επ. Γ. Μιχαηλίδης - Ν. ουάρος, Ζωντανό Δίκαιο και Φυσικό Δίκαιο, Αθήνα (Αριό Σάκκουλα) 1982, 345 επ., 361.

9. K.-P. Pollück, Klassenjustiz? Diss. Polit. Wissenschaft, Freie Universität Berlin, Bamberg 1977, 282 επ., 442 επ. D. Peters, Die Genese richterlicher Urteilsbildung und die Schichtverteilung der Kriminalität, στην Kriminologisches Journal 1970.210-232: 226 επ. Πρβλ. τις σχετ. αναπτύξεις για τις εμπειρικές αυτές έρευνες

5. Πρβλ. D. Szabó / E. Fatta, λήμμα Criminologie στην: Encyclopédie médico-chirurgicale, 1969 κατά παραπομπή του C. Debuyse, ανωτ. (σημ. 2) σελ. 852, σημ. 11. P. C. Fridaway, Changing Theory and Research in Criminology, στην International Journal of Criminology and Penology 1977.159-170: 169.

6. R. Dahrendorf, Classes et conflits de classes dans la société industrielle, Paris-La Haye (Mouton) 1972 (α' γερμ. έκδ. 1957); πρβλ. J. Léautié, Criminologie et Pénoologie, Paris (Les Cours de Droit) 1975, 96 επ.

7. Για την κατάσταση της σχετικής νομοθεσίας στη χώρα μας πρβλ. την εργασία μου «Οικονομικά εγκλήματα και οικο-

ενδιαφέροντος των θύμο εγκληματολογικών κατευθύνσεων δεν φαίνονται να έρχονται σε αντίθεση μεταξύ τους: Η διερεύνηση των κριτηρίων για την ποινικοποίηση/εγκληματοποίηση μιας συμπεριφοράς και για την περαιτέρω εφαρμογή των ποινικών διατάξεων από τα αρμόδια κρατικά όργανα δεν αποκλείει καθόλου τη δυνατότητα μιας παράλληλης διερευνήσεως των λόγων για τους οποίους ορισμένα άτομα υπόκεινται περισσότερο από άλλα στην επίδραση δυσμενών (εγκληματογόνων) παραγόντων, καθώς και διερευνήσεως των τυπολογιών στις οποίες μπορούν για υπαχθούν τα άτομα αυτά. Περισσότερες δυσχέρειες εμφανίζονται ιδίως στον χώρο της μεθοδολογίας. Η χρήση των εγκληματολογικών στατιστικών και της συγκριτικής εξετάσεως εγκληματιών προς μη εγκληματίες, πάνω στις οποίες στηρίζεται η μεθόδος της παραδοσιακής εγκληματολογίας, έχουν πλέον υπερκερασθεί από τις γεώτερες αντιλήψεις για την έλλειψη «διαφορετικότητας» των νοητικών αυτών κατηγοριών (ανωτ. § 3). Και εδώ, όμως, οι δυνατότητες μιας αγανεώσεως της παραδοσιακής μεθόδου και εναρμογίσεως της προς τη μεθοδολογία της γεωτεριστικής εγκληματολογίας δεν πρέπει, γομίζω, ν' αποκλεισθούν. Από τη μια πλευρά, η χρήση των εγκληματολογικών στατιστικών μπορεί να βοηθήσει και σήμερα στη συγαγωγή σημαντικών πορισμάτων, εφ' όσου οι στατιστικές αυτές καλύφουν όλα τα στάδια του ποινικού μηχανισμού (αστυνομία, εισαγγελία, δικαστήρια) και εφ' όσου συσχετίσθούν με περαιτέρω στοιχεία ως προς την πραγματική έκταση των διερευνώμενων εγκλημάτων κατά του αντίστοιχου γι' αυτά «σκοτεινού αριθμού» (π.χ. συγενέτερες με παθόγυτες, δράστες που η πράξη τους δεν είναι αποκαλύφθηκε, κλπ.). Από την άλλη, πάλι, πλευρά, έφικτη εμφάνιζεται καί η διερεύνηση των ψυχολογικών κ.ά. ιδιομόρφιών που παρουσιάζουν ορισμένες κατηγορίες εγκληματιών, αρκεί οι κατηγορίες αυτές να μελετηθούν καθ' εαυτές, χωρίς δηλ. σύγκριση με οιμάδες «μη εγκληματιών», και εφ' όσου κατά τη μελέτη αυτή ληφθούν υπ' όψη και οι κοινωνικοί παράγοντες (π.χ. ιδιαδικασία στιγματισμού) που ενδεχόμενα εξώθησαν τα άτομα αυτά στο έγκλημα, καθώς και η μετέπειτα εξέλιξή τους σε συγδυασμό με την κοινωνική αντίδραση που τους

επιφύλαχθηκε. Τέλος και οι σκοποί των θύμο εγκληματολογικών κατευθύνσεων δεν φαίνονται ασυμβίβαστοι μεταξύ τους: Η νομική έννοια του εγκλήματος είναι εξ ίσου απαραίτητη μέσα σ' ένα σύγχρονο κράτος δικαίου, ως μέσο κατοχυρώσεως της αρχής της νομιμότητας (*nullum crimen nulla poena sine lege*)¹⁰, όπως και η ουτολογική έννοια του εγκλήματος, ως μέσου αποτροπής αυθαιρεσιών στη θέσπιση και εφαρμογή των ποινικών διατάξεων¹¹. Επομένως οι διατάξεις του θετικού δικαίου αποτελούν μεν την αφετηρία μελέτης της ποινικής καταστολής σε μια ιστορική κοινωνία, αλλ' υπόκεινται και αυτές σε κριτική *de lege ferenda* ως προς την αγαγκαιότητα, τη σκοπιμότητα και τη λειτουργικότητα που εξυπηρετούν, κατά τις αρχές της σύγχρονης αντεγκληματικής πολιτικής, και ως προς τον δικαιοκρατικό τρόπο εφαρμογής τους από τα αρμόδια όργανα (έλεγχος των καταχρήσεων του ποινικού μηχανισμού και θέσπιση εγγυήσεων για την προστασία της προσωπικότητας του εγκληματία).

5. Οι σκέψεις που ανέπτυξα πιο πάνω δείχνουν, γομίζω, με αγάλμαφο τρόπο ότι οι διαφορές που χωρίζουν την παραδοσιακή από τη γεωτεριστική εγκληματολογία δεν είναι αγεφύρωτες και ότι μπορούν ν' αρθούν με διαλεκτικό τρόπο, εφόσον τεθεί ως βάση αυτής της συνθετικής κατευθύνσεως η έννοια της πλουραλιστικής συναιγέσεως. Ισως μάλιστα μέσα στα πλαίσια μιας τέτοιας «συνθετικής εγκληματολογίας» θα ήταν δυνατό για επιτευχθεί η ανανέωση της εγκληματολογικής επιστήμης και η ουσιαστικότερη, έτσι, συμβολή της στην ανάπτυξη ενός ορθολογικού και ανθρωπιστικού ποινικού δικαίου.

στην εργασία μου «Τα οικονομικά εγκλήματα», Αθήνα (Α. Ν. Σάκκουλας) 1982, (σειρά «Ποινικά», αρ. 13), σελ. 86 επ.

10. Ως προς τη σημασία της αρχής της νομιμότητας για την προστασία των ατομικών ελευθεριών και την αποφυγή ενδεχόμενων κρατικών αυθαιρεσιών στον χώρο της ποινικής καταστολής βλ. π.χ. Γ. Α. Μαγκάκη, Ποινικό Δίκαιο, Διάγραμμα Γενικού Μέρους, Αθήνα (Παπαζήσης) 1981², 40, 81 επ.; N. K. Ανδρούλακη, Ποινικόν Δίκαιον, Γενικόν Μέρος Α': Τα θεμέλια, Αθήναι-Κομοτηνή (Α. Ν. Σάκκουλας) 1982², 99 επ.; I. E. Μανωλεάκη, Το άρθρο 7 § 1 του Συντάγματος και οι Ποινικοί νόμοι, Ποινικόν ΔΓ' (1988) 865-877: 866/867.

11. Έτσι I. M. Δασκαλόπουλος, Στοιχεία Εγκληματολογίας, τ. Ι α', Αθήναι (Αφοί Τζάκα) 1972, 2 επ. 191 επ., 211.